



רשומות

הצעות חוק

ה מ מ ש ל ה

27 באוקטובר 2008

409

כ"ח בתשרי התשס"ט

עמוד

הצעת חוק-יסוד: השפיטה (תיקון מס' 4) (ביקורת שיפוטית על תוקפם של חוקים) 26

הצעת חוק-יסוד: השפיטה (תיקון מס' 4) (ביקורת שיפוטית על תוקפם של חוקים)

1. הוספת סעיפים 15א ו-15ב
 1. בחוק-יסוד: השפיטה¹, אחרי סעיף 15 יבוא:
 "ביקורת שיפוטית 15א. (א) רשות שיפוטית לא תקבע כי חוק אינו תקף, זולת בית
 על תוקפם של חוקים המשפט העליון, ובשל אחת מעילות אלה בלבד:

ד ב ר י ה ס ב ר

[נוסח משולב], התשכ"ט-1969, סותר את האמור בסעיף 15 לחוק-יסוד: השפיטה, ועל כן אין לנהוג לפיו, אף כי באותו מקרה, הגיע בית המשפט למסקנה האופרטיבית שבפסק הדין גם בדרך של פרשנות מצמצמת לסעיף 137 האמור, ועל כן לא נדרש להכריז על בטלותו של הסעיף (בג"צ 212/03 חירות התנועה הלאומית נ' י"ר ועדת הבחירות המרכזית לכנסת השש עשרה, פ"ד נז(1) 750).

על פי פסיקתו של בית המשפט העליון, הסמכות להכריז על בטלותו של חוק לא יוחדה לבית המשפט העליון בלבד; כמו בכמה מדינות אחרות, כגון ארצות הברית וקנדה, כל בית משפט, בדונו בנושא שלפניו, מוסמך לקבוע, לצורך אותו דיון, כי חוק מסוים אינו חוקתי. רק פסק דין של בית המשפט העליון תקף כלפי כולי עלמא, ויש בו כדי להביא לבטלותו של אותו חוק. עם זאת, גם לפסק דין של בית משפט אחר בנושא רגיש זה יש השפעה משפטית וציבורית וקביעה של בית משפט שחוק אינו חוקתי, אף כי אינו תקדים מחייב, יכול שיפגע בעקרון ודאות החוק ויש בו כדי להשפיע על היחסים בין הרשות המחוקקת לבין הרשות השופטת.

קיימות גישות שונות בשאלה אם עדיפה דרך הביקורת החוקתית הריכוזית, שבה רק בית המשפט העליון יכול להצהיר על בטלותו של חוק, או דרך הביקורת החוקתית הביזורית, הנהוגה בארצות הברית וקנדה (ר' אהרון ברק, "ביקורת שיפוטית על חוקיות החוק: צנטרליסטית (ריכוזית) או דה-צנטרליסטית (מבוזרת)", משפט וממשל, ח, 13 (2005)).

ועדה ציבורית בראשות פרופ' יעקב נאמן, אשר הוקמה על ידי הממשלה בשנת 2002 (להלן – ועדת נאמן) נדרשה לנושא זה, והגיעה למסקנה כי הדרך הריכוזית היא המתאימה ביותר לישראל. הוועדה המליצה להביא לפני הכנסת את הצעת חוק-יסוד: החקיקה, בנוסח שהיא גיבשה, וגם הציעה לתקן את חוק-יסוד: השפיטה, כך שהסמכות לקבוע כי חוק הוא בלתי חוקתי תוקנה לבית המשפט העליון בלבד, בהרכב מורחב. עוד המליצה הוועדה, כי במסגרת חוק-יסוד: החקיקה, ייקבע כי מקום שבו בית המשפט העליון קבע כי חוק אינו חוקתי, תוכל הכנסת, אחרי שפסק הדין יונח לפניו, לקבוע בחוק, ברוב של 70 חברי הכנסת, כי החוק אשר בית המשפט העליון קבע כבלתי חוקתי, יעמוד בתוקפו על אף האמור בפסק הדין, לתקופה מוגבלת (הוראה המכונה "הוראת

בללי על פי פסיקת בית המשפט העליון, בתי המשפט בישראל מוסמכים לקבוע כי חוק אינו חוקתי משום שאינו עומד בתנאים אשר נקבעו בחוק-יסוד. תחילתה של הביקורת השיפוטית על חוקיותם של חוקים בפסק הדין בבג"צ 98/69 ברגמן נ' שר האוצר, פ"ד כג(1) 486, שבו קבע בית המשפט כי חוק שפגע בעיקרון השוויון בבחירות לכנסת אינו תקף, משום שהוא סותר את האמור בסעיף 4 לחוק-יסוד: הכנסת, ולא התקבל ברוב הדרוש לפי חוק היסוד. כיוון שבאותו עניין, היועץ המשפטי לממשלה היה מוכן להניח שבית המשפט מוסמך להצהיר על בטלותו של חוק באותן נסיבות, לא נדרש בית המשפט העליון לשאלת הסמכות. בעקבות פסק הדין האמור קבע בית המשפט העליון גם במקרים נוספים כי חוקים הפוגעים בסעיף 4 לחוק-יסוד: הכנסת, שלא התקבלו ברוב הדרוש, אינם תקפים (246/81 אגודת דרך ארץ נ' רשות השירות, פ"ד לה(4) 7, בג"צ 141/81 רובינשטיין נ' יושב ראש הכנסת, פ"ד לז(3) 141, בג"צ 142/89 תנועת לאור נ' יושב ראש הכנסת, פ"ד מד(3) 529).

אחרי חקיקתם של חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו וחוק-יסוד: חופש העיסוק, פסק בית המשפט העליון, כי חוק רגיל שחוקקה הכנסת אשר פוגע בזכות מן הזכויות המוגנות בחוק יסוד אלה, ואינו מקיים את דרישות פסקות ההגבלה (סעיף 8 לחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו וסעיף 4 לחוק-יסוד: חופש העיסוק), אינו חוקתי. עוד קבע בית המשפט העליון, כי בלתי המשפט נתונה סמכות הביקורת השיפוטית על חוקיותם של חוקים, ואם יגיעו למסקנה כי חוק אינו חוקתי, הם מוסמכים לתת סעדים חוקתיים, לרבות הכרזה על בטלותו של חוק (ע"א 6821/93 בנק המזרחי נ' מגדל, פ"ד מט(4) 221). מאז קביעת הלכה זו, פסק בית המשפט העליון, בחמישה מקרים, כי חוק שחוקקה הכנסת, או סעיפים מתוך חוק, פוגעים בזכות אחת ממוגנת בחוק-יסוד שלא בהתאם לפסקת ההגבלה, ועל כן הם אינם חוקתיים (בג"צ 1715/97 לשכת מנהלי ההשקעות בישראל נ' שר האוצר, פ"ד נא(4) 367, בג"צ 6055/95 שגיא צמח נ' שר הביטחון, פ"ד נג(5) 241, בג"צ 1030/99 ח"כ חיים אורון ואח' נ' יו"ר הכנסת ח"כ דן תיכון ואח', פ"ד נו(3) 640, בג"צ 1661/05 המועצה האזורית חוף עזה ואח' נ' כנסת ישראל ואח', פ"ד נט(2) 481, בג"צ 8276/05 עדאלה המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל ואח' נ' שר הביטחון ואח'). במקרה נוסף, חיווה בית המשפט את דעתו כי סעיף 137 לחוק הבחירות לכנסת

¹ ס"ח התשמ"ד, עמ' 78; התשס"ב, עמ' 598.

(1) החוק פוגע בזכות לפי חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו², והוא אינו עומד בתנאים הקבועים בסעיף 8 לחוק היסוד האמור;

(2) החוק פוגע בזכות לפי חוק-יסוד: חופש העיסוק³, והוא אינו עומד בתנאים הקבועים בסעיף 4 לחוק היסוד האמור;

(3) החוק מאריך את תקופת כהונתה של הכנסת, שלא בהתאם לתנאים הקבועים בסעיף 9א לחוק-יסוד: הכנסת⁴;

(4) החוק לא התקבל ברוב הדרוש לקבלתו, שנקבע בחוק יסוד.

(ב) קביעת בית המשפט העליון לפי סעיף קטן (א) תהיה בפסק דין שניתן בהרכב של תשעה שופטים, או בהרכב רחב יותר – אם קבע זאת נשיא בית המשפט העליון, וברוב של שני שלישים לפחות משופטי ההרכב.

(ג) התעורר לפני רשות שיפוטית ספק של ממש בדבר תוקפו של חוק בשל אחת העילות המנויות בסעיף קטן (א), ומצאה

ד ב ר י ה ס ב ר

החוקתיות של החוק הסותר, במקום המלצת ועדת נאמן שלפיה יפוג תוקפו של החוק הסותר בתום חמש שנים.

סעיף 1 לסעיף 15א המוצע

לסעיף קטן (א) המוצע

מוצע לקבוע כי הסמכות להכריז על בטלותו של חוק עקב אי-חוקתיותו תיוחד לבית המשפט העליון. ייחוד סמכות הביקורת על חוקיותה של חקיקה ראשית פירושו ששום רשות שיפוטית אחרת לא תהא מוסמכת לקבוע כי חוק אינו תקף. עוד מוצע לייחד את הביקורת השיפוטית על חוקתיותם של חוקים לעילות מוגדרות, שהמשותף להן הוא כי החוק אינו עולה בקנה אחד עם הוראה משוריינת בחוק יסוד – בין שיריון מהותי (בחוקי היסוד בדבר זכויות האדם) ובין שיריון פורמלי – דרישה כי חוק יתקבל ברוב מיוחס.

לסעיף קטן (ב) המוצע

לפי המוצע, קביעת בית המשפט העליון כי חוק אינו חוקתי טעונה החלטה של בית המשפט בשבתו בהרכב מורחב של תשעה שופטים לפחות, ועל ידי שני שלישים לפחות משופטי ההרכב. יובהר כי כדי לקיים תוקפו של חוק שעלה ספק בדבר חוקתיותו אין צורך, לפי המוצע, בהחלטה בית המשפט העליון בהרכב המורחב המיוחד; רק הכרזה על אי-חוקתיותו של החוק טעונה החלטה של הרכב מורחב ברוב מיוחד.

לסעיף קטן (ג) המוצע

כדי למנוע פגיעה ביציבות החוק ולמנוע הצפתו של בית המשפט בשאלות סרק, אין די בהעלאת ספק בדבר

התגברות "override או הקיימת במודל קצת אחר בסעיף 33 לצירטר הקנדי בדבר זכויות האדם).

החוק המוצע כולל שני רכיבים אלה שבהמלצות ועדת נאמן – ייחוד הביקורת השיפוטית על חוקתיותם של חוקים לבית המשפט העליון והוראת ההתגברות. ההצעה שונה מהמלצת ועדת נאמן בכמה עניינים ובהם:

– הגבלת סמכותו של בית המשפט להכריז על אי-חוקתיותו של חוק לעילות מוגדרות – פגיעה בזכויות אדם בניגוד לחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו, וחוק-יסוד: חופש העיסוק, הארכת תקופת כהונתה של הכנסת שלא בהתאם לתנאים הקבועים בסעיף 9א לחוק-יסוד: הכנסת, וכן קבלת חוק שלא ברוב הנדרש שנקבע בחוק-יסוד;

– קביעה כי הכרזה של בית המשפט העליון על אי-חוקתיותו של חוק טעונה החלטה של שני שלישים לפחות משופטי ההרכב;

– קביעת כלל שחוק שהוכרז כבלתי-חוקתי יעמוד בתוקפו במשך שישה חודשים לפחות, אלא אם כן קבע בית המשפט העליון אחרת מטעמים מיוחדים כדי למנוע תוצאות שאינן ניתנות לתיקון;

– קביעה כי הוראת ההתגברות תקבל ברוב של 61 חברי הכנסת, ובהפרש של 5 קולות לפחות בין התומכים בהוראה לבין המתנגדים לה, ולא ברוב של 70 חברי הכנסת לפחות כפי שהציעה ועדת נאמן;

– קביעה כי בחלוף חמש שנים ממועד קבלת הוראת ההתגברות, יוכל בית המשפט העליון להידרש שוב לשאלת

² ס"ח התשנ"ב, עמ' 150.

³ ס"ח התשנ"ד, עמ' 90.

⁴ ס"ח התש"ח, עמ' 69.

הרשות השיפוטית כי לא ניתן להכריע בעניין הנדון לפנייה בלי להכריע בשאלת התוקף כאמור, ואין בידיה להסיר את הספק ולקיים את תוקפו של החוק, תפנה את שאלת תוקפו של החוק לבית המשפט העליון.

(ד) שאלה לעניין תוקפו של חוק שהופנתה לבית המשפט העליון לפי סעיף קטן (ג) תובא לפניו בהרכב של שלושה שופטים; קבע בית המשפט העליון, כי יש ספק של ממש בדבר תוקפו של החוק וכי הכרעה בשאלת תוקפו הכרחית לשם הכרעה בעניין שנדון לפני הרשות השיפוטית המפנה, ואין בידי להסיר את הספק ולקיים את תוקפו של החוק, תובא השאלה לפני הרכב כאמור בסעיף קטן (ב); קבע בית המשפט העליון כי אין מקום לדון בשאלת תוקפו של החוק, תמשיך הרשות השיפוטית לדון בעניין שלפניה בהתאם להחלטת בית המשפט העליון.

(ה) התעורר ספק כאמור בסעיף קטן (ג) לפני בית המשפט העליון בהרכב של שלושה עד שבעה שופטים, יחליט בית המשפט, בהתאם להוראות סעיף קטן (ד), אם להביא את שאלת תוקפו של החוק לפני הרכב של תשעה שופטים או יותר כאמור בסעיף קטן (ב); התעורר ספק כאמור לפני בית המשפט העליון בהרכב של תשעה שופטים או יותר, ומצא בית המשפט כי הכרעה בשאלת תוקפו של החוק הכרחית לשם הכרעה בעניין שנדון לפניו, יכריע בשאלה האמורה, ויחולו הוראות סעיף קטן (ב).

(ו) קבע בית המשפט העליון, לפי הוראות סעיף זה, כי התקיימה, בחוק מסוים, אחת העילות המנויות בסעיף

ד ב ר י ה ס ב ר

של שלושה עד שבעה שופטים (למשל – בתקיפה ישירה של החוק במסגרת עתירה לבג"צ), תיערך הבחינה הראשונית על ידי אותו הרכב, בדרך שנקבעה בסעיף קטן (ד) המוצע. אם מצא ההרכב שמדובר בספק של ממש וההכרעה היא הכרחית ולא עלה בידו לקיים את תוקפו של החוק, יעביר את השאלה להכרעתו של ההרכב המורחב של תשעה שופטים או יותר. יובהר כי אם השאלה עולה בהליך המתקיים לפני שופט יחיד של בית המשפט העליון, ואותו שופט מצא כי קיים ספק של ממש בדבר חוקתיות החוק, הוא יעביר את הנושא לדיון לפני הרכב של שלושה שופטים, לפי הוראות סעיף קטן (א).

במקרים שבהם התעורר הספק מלכתחילה לפני הרכב מורחב של תשעה שופטים או יותר, אותו הרכב מורחב הוא שיכריע בשאלה האמורה, ותחול ההוראה בדבר הרוב הדרוש, לפי סעיף קטן (ב).

לסעיף קטן (ו) המוצע

על פי המוצע במקרים שבהם קבע בית המשפט העליון כי חוק אינו תקף, הוא יהיה רשאי לתת כל הוראה אי סעד, לרבות דחייתה של תחילת הבטלות. הכלל המוצע הוא, שהחוק יעמוד בתוקפו למשך שישה חודשים לפחות

תוקפו של חוק. רשות שיפוטית שתתעורר לפנייה שאלת אי-חוקתיות, תצטרך לקבוע שמדובר בספק של ממש ושההכרעה בשאלת תוקפו של החוק הכרחית כדי להכריע בעניין שלפניה. גם משקבעה את קיומם של שני אלה, עדיין עליה לנסות להסיר את הספק ולקיים את תוקפו של החוק, ורק אם אין בידיה לעשות כן, היא תעלה את השאלה לפני בית המשפט העליון.

לסעיף קטן (ד) המוצע

מוצע לקבוע כי בית המשפט העליון יבחן תחילה, בהרכב של שלושה שופטים, אם אמנם קיים ספק של ממש בדבר תוקפו של החוק, ואם אכן ההכרעה בשאלה זו הכרחית לשם פסיקת העניין שלפני הרשות השיפוטית המפנה. רק אם מצא ההרכב כי התשובה לשתי השאלות הללו היא חיובית, תועבר ההכרעה בדבר חוקתיות החוק להרכב של תשעה שופטים או יותר. אם לא – תמשיך הרשות השיפוטית המפנה לדון בעניין שלפניה בהתאם להחלטת בית המשפט.

לסעיף קטן (ה) המוצע

במקרים שבהם הרשות השיפוטית שלפניה התעורר הספק בדבר תוקפו של חוק היא בית המשפט העליון בהרכב

קטן (א), רשאי הוא לתת כל הוראה או סעד הנראים לו דרושים בנסיבות העניין, ובלבד שהחוק יעמוד בתוקפו למשך תקופה שלא תפחת משישה חודשים מיום מתן פסק הדין, אלא אם כן קבע בית המשפט תקופה קצרה יותר, מטעמים מיוחדים, כדי למנוע תוצאות שאינן ניתנות לתיקון.

(ז) בית המשפט העליון, בהרכב וברוב הקבועים בסעיף קטן (ב), מוסמך לקבוע כי חוק יסוד אינו תקף משום שלא התקבל ברוב הדרוש לקבלתו, והוראות סעיף זה יחולו, בשינויים המחוייבים; רשות שיפוטית לא תדון בטענה נגד תוקפו של חוק יסוד מכל טעם אחר.

(ח) רשות שיפוטית הדנה בטענה כי חוק או חוק יסוד אינם תקפים, לפי סעיף זה, לא תיתן סעד ביניים, אלא מטעמים מיוחדים וכדי למנוע תוצאות שאינן ניתנות לתיקון; תוקפו של סעד ביניים שניתן לפי סעיף קטן זה יהיה לתקופה של שבעה ימים לכל היותר, ואם ניתן בידי בית המשפט העליון בהרכב וברוב הקבועים בסעיף קטן (ב) – לתקופה של שישה חודשים לכל היותר.

(ט) בסעיף זה ובסעיף 15 ב –

”חוק-יסוד” ו”חוק” – לרבות הוראה בחוק-יסוד או בחוק;

”רשות שיפוטית” – בית משפט או בית דין שלהם סמכות שפיטה על פי דין.

תוקפו של חוק סותר 15 ב. (א) קבע בית המשפט העליון, לפי סעיף 15 א, כי חוק אינו תקף משום שהוא סותר הוראה בחוק יסוד כאמור באותו סעיף (בסעיף זה – חוק סותר), יעמוד החוק הסותר בתוקפו חרף הסתירה, אם קבעה הכנסת במפורש, בחוק, לאחר שהונח

ד ב ר י ה ס ב ר

לסעיף קטן (ט) המוצע

כדי להסיר כל ספק מוצע לקבוע כי ”חוק” ו”חוק יסוד” לעניין החוק המוצע הוא לרבות כל הוראה שבו. כן מוצע להגדיר כי ”רשות שיפוטית”, שהחוק המוצע חל עליה, היא כל בית משפט או בית דין בעלי סמכות שפיטה על פי דין.

לסעיף 15 ב המוצע

מוצע לקבוע, כי במקרים שבהם בית המשפט הכריז על חוק או חלק ממנו כבלתי חוקתי, לפי סעיף 15 א המוצע, תוכל הכנסת, אחרי שנתנה דעתה לפסק דינו של בית המשפט, לקבוע בחוק שההוראה שנוקבעה כבלתי חוקתית תמשיך לעמוד בתוקפה, חרף פסק הדין של בית המשפט. על חוק כזה להתקבל בקריאה שלישית ברוב של 61 חברי הכנסת לפחות, ובלבד שמספר המצביעים בעד החוק גדול ממספר המצביעים נגדו ב-5 לפחות. עוד מוצע, כי בחלוף חמש שנים ממועד קבלת החוק האמור, יוכל בית המשפט העליון להידרש שוב לשאלת החוקתיות של החוק המקורי.

ממועד פסק הדין. רק במקרים יוצאי דופן, כאשר דחיית תוקף ההחלטה תביא לתוצאות שאינן ניתנות לתיקון (כגון חוק המורה על פעולה חד-פעמית, בלתי חוזרת), יוכל בית המשפט לקבוע מועד מוקדם יותר לכניסתה לתוקף של הכרות הבטלות.

לסעיף קטן (ז) המוצע

הסעיף המוצע בא להבהיר, כי רק בית המשפט העליון, בהרכב מיוחד וברוב מיוחד, יוכל לקבוע כי חוק-יסוד אינו תקף, ורק בשל העדר הרוב הדרוש לקבלתו.

לסעיף קטן (ח) המוצע

מתן סעד זמני שמשמעותו הישירה או העקיפה היא התניה על חוק של הכנסת יכול שיהיה מוצדק רק במקרים חריגים ולזמן קצר. על כן מוצע לקבוע כי סעד זמני יינתן רק במקרים מיוחדים כדי למנוע תוצאות שאינן ניתנות לתיקון. רק בית המשפט העליון, בהרכב של תשעה לפחות וברוב מיוחד, יוכל לתת סעד זמני לתקופה של יותר משבוע, ובכל מקרה – לא לתקופה העולה על שישה חודשים.

לפניה פסק דינו של בית המשפט העליון, כי החוק הסותר יהיה תקף על אף האמור בפסק הדין, בשינויים או בלא שינויים; חוק לפי סעיף קטן זה יתקבל בקריאה השלישית בקולותיהם של 61 חברי הכנסת לפחות, ובלבד שמספר חברי הכנסת שהצביעו בקריאה השלישית בעד החוק גדול ב-5 לפחות ממספר חברי הכנסת שהצביעו נגדו.

(ב) קבע בית המשפט העליון לפי סעיף 15א(4) שהחוק אינו תקף משום שלא התקבל ברוב הדרוש כפי שנקבע בחוק יסוד, והרוב הדרוש כאמור גדול מ-61 חברי הכנסת, יהיה הרוב הדרוש לפי סעיף קטן (א) הרוב הקבוע לעניין זה בחוק היסוד.

(ג) קבעה הכנסת בחוק, לפי הוראות סעיף קטן (א), כי החוק הסותר יהיה תקף על אף האמור בפסק דינו של בית המשפט העליון, אין בכך כדי למנוע מבית המשפט העליון לשוב ולהחליט בדבר תוקפו של החוק הסותר, לפי סעיף 15א, בתום חמש שנים ממועד פרסומו של החוק שחוקקה הכנסת לפי הוראות סעיף קטן (א)."

2. תיקון חוק-יסוד: חופש העיסוק, סעיף 8 – בטל. בחוק-יסוד: חופש העיסוק, סעיף 8 – בטל.
3. חוק שנקבע בו, לפי סעיף 8 לחוק-יסוד: חופש העיסוק, כי הוא תקף על אף האמור באותו חוק-יסוד, ימשיך לעמוד בתוקפו, כאילו לא בוטל הסעיף האמור. חוק-יסוד: חופש העיסוק – הוראת מעבר

ד ב ר י ה ס ב ר

"תוקפו של חוק חורג"

8. (א) הוראת חוק הפוגעת בחופש העיסוק תהיה תקפה אף כשאינה בהתאם לסעיף 4, אם נכללה בחוק שנתקבל ברוב של חברי הכנסת ונאמר בו במפורש, שהוא תקף על אף האמור בחוק-יסוד זה; תוקפו של חוק כאמור יפקע בתום ארבע שנים מיום תחילתו, זולת אם נקבע בו מועד מוקדם יותר.

(ב) ההוראה בדבר פקיעת תוקף, כאמור בסעיף קטן (א), לא תחול על חוק שהתקבל לפני תום שנה ממועד תחילתו של חוק-יסוד זה."

סעיף 2 סעיף 8 לחוק-יסוד: חופש העיסוק, מסמיך את הכנסת לקבוע כי חוק שחוקקה יעמוד בתוקפו, על אף האמור בחוק היסוד. לאור סעיף 15ב המוצע, אין עוד צורך בסעיף 8 לחוק-יסוד: חופש העיסוק, ומוצע לבטלו. עם זאת, כדי לשמור על מעמדו של חוק שכבר התקבל על פי הוראותיו של סעיף 8, ושחלה עליו הוראת סעיף קטן (ב) של אותו סעיף (חוק בשר ומוצריו, התשנ"ד-1994), מוצע כי אותו חוק ימשיך לעמוד בתוקפו, כאילו לא בוטל הסעיף האמור.

וזה נוסחו של סעיף 8 לחוק-יסוד: חופש העיסוק, שמוצע לבטלו: